

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
MISIJA NA KOSOVU

Izveštaj o proceni prava zajednica
Drugo izdanje

Decembar 2010.

SADRŽAJ

REZIME IZVEŠTAJA.....	1
1. UVOD.....	2
2. KULTURNO I VERSKO NASLEĐE.....	2
3. OBRAZOVANJE.....	6
4. UPOTREBA JEZIKA.....	10
5. UČEŠĆE.....	13
6. POVRATAK I REINTEGRACIJA.....	15
7. ZAKLJUČCI.....	19
8. PREPORUKE.....	20

LISTA SKRAĆENICA I AKRONIMA

Mišljenje Savetodavnog odbora: Savetodavni odbor o Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina, mišljenje o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina na Kosovu, ACFC/OP/I(2005)004, Strazbur, 2. mart 2006.

Preporuka Saveta Evrope: Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope u pogledu sprovođenja Okvirne konvencije na Kosovu.

ECLO: Kancelarija za vezu Evropske komisije

EULEX: Misija vladavine prava Evropske unije

Okvirna konvencija: Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina

MKOS: Ministarstvo kulture, omladine i sporta

MONT: Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije

MŽSPP: Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja

MZP: Ministarstvo za zajednice i povratak

OEBS: Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju – Misija na Kosovu

PIS: Privremene institucije samouprave

Komisija za obnovu: Komisija za sprovođenje obnove srpskih pravoslavnih verskih objekata

UNDP: Razvojni program Ujedinjenih nacija

UNESCO: Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu

UNHCR: Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbeglice

UNICEF: Međunarodni fond Ujedinjenih nacija za pomoć deci

UNMIK: Privremena uprava Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu

USAID: Agencija SAD-a za međunarodni razvoj

REZIME IZVEŠTAJA

Misija na Kosovu Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) objavila je u decembru 2009. Izveštaj o proceni prava zajednica¹ analizirajući ostvareni napredak kosovskih institucija u sprovođenju konkretnih standarda Okvirne konvencije Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina² (Okvirna konvencija). Od objavljivanja prvog izveštaja o proceni, OEBS je nadgledao nastojanja kosovskih institucija u sprovođenju preporuka sadržanih kako u Mišljenju Savetodavnog odbora³ tako i u prvom izveštaju OEBS-a o proceni.

Ovaj izveštaj koji pokriva razdoblje od jula 2009. do juna 2010⁴, i koji je usredsređen na oblasti kulture, obrazovanja, jezika, učešća u javnom životu, povratka i reintegracije, ističe da su kosovske institucije preduzele neke korake kako bi poboljšale zaštitu i promovisanje prava nevećinskih zajednica u svim tematskim oblastima.⁵ Ovi koraci uključuju dodelu besplatnih udžbenika za učenike koji pohađaju obavezno obrazovanje, izradu kurikuluma na romskom jeziku, uspostavljanje mehanizama za učestvovanje na lokalnom nivou, obavezu zatvaranja kampova zatrovanih olovom u severnoj Mitrovici/Mitrovicë, usvajanje „Revidirane strategije za reintegraciju repatriranih lica“⁶, obnavljanje nekoliko srpskih pravoslavni crkava i prevod službenih dokumenata na jezike u službenoj upotrebi. Sve te inicijative pokazuju posvećenost sprovođenju preporuka Savetodavnog odbora u pogledu Okvirne konvencije.

Međutim, mnogi problemi i izazovi koji su već bili istaknuti u prethodnom izveštaju i dalje utiču na uživanje kulturnih, obrazovnih i jezičkih prava nevećinskih zajednica kao i na njihovo pravo na učešće, povratak i reintegraciju. U izveštaju se navode brojni nalazi koji se odnose na svaku pomenutu tematsku oblast. Što se tiče kulturnih prava, izveštaj navodi da se ne sprovodi pravni okvir za kulturno nasleđe i da još uvek nije sačinjen popis zaštićenog kulturnog nasleđa, što ozbiljno ugrožava brojne kulturne i verske spomenike. U pogledu prava na obrazovanje, ne postoje značajna poboljšanja u pogledu komunikacije između učenika zajednica kosovskih Albanaca i kosovskih Srba. Štaviše, učenici nemaju mogućnost da pohađaju nastavu na srpskom jeziku po kosovskom kurikulumu.⁷ U oblasti jezičkih prava, nije rešeno pitanje neodgovarajuće raspodele resursa za osiguravanje kvalitetnog pismenog prevoda službenih dokumenata i usmenog prevoda tokom sastanaka, što utiče na jezička prava nevećinskih zajednica. Što se tiče učešća u javnom životu, pristup javnim službama i

¹ Izveštaj OEBS-a o *Proceni prava zajednica* (decembar 2009).

http://www.osce.org/documents/mik/2009/12/41986_en.pdf

² Savet Evrope, „Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina“, Strazbur, 1. februar 1995.

³ Savetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, Mišljenje o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina na Kosovu (Mišljenje Savetodavnog odbora), ACFC/OP/I(2005)004, Strazbur, 2. mart 2006. Tokom perioda izveštavanja, Savetodavni odbor je dao svoje Drugo mišljenje o sprovođenju Okvirne konvencije na Kosovu (Drugo mišljenje), ACFP/OP/II(2009)004, Strazbur, 31. maj 2010.

⁴ Date su i poslednje informacije o nekim od najrelevantnijih događaja koji su se odigrali u periodu koji nije pokriven izveštajem.

⁵ Za potrebe ovog izveštaja, nevećinske zajednice su sve one zajednice koje čine brojčanu manjinu u opštinama na Kosovu.

⁶ Vlada Kosova je aprila 2010. usvojila „Revidirane strategije za reintegraciju repatriranih lica“ i „Strategiju za zajednice i povratak od 2009. do 2013.“

⁷ Obrazovanje na srpskom je dostupno u školama kojima upravlja Srbija.

pravo na učešće u javnim poslovima i dalje je ograničeno, a nevećinska zajednica još uvek nije dovoljno zastupljena u javnoj administraciji.

Izveštaj zaključuje da su preduzeti samo neki koraci u pogledu pravnog regulisanja bespravno izgrađenih naselja, te da je nivo sprovođenja „Strategije za integraciju zajednice Roma, Aškalija i Egipćana“⁸ nizak. Osim toga, kada je u pitanju povratak, izgleda da održivost povratka ostaje izazov zbog brojnih faktora, kao što su ograničen pristup imovini, ekonomska integracija i stvarna ili perceptivna fizička bezbednost povratnika i nedostatak finansijskih sredstava i koordinacije po pitanju repatrijacije, što ostavlja prinudne povratnike bez potrebnog stepena zaštite i pomoći.

1. UVOD

Nakon usvajanja sveobuhvatnog pravnog okvira, kosovske institucije su imale dovoljno vremena da uspostave potrebne mehanizme kojima se osigurava promovisanje i zaštita prava nevećinskih zajednica. Tokom perioda izveštavanja proglašeno je samo nekoliko zakonskih akata s jasnim i neposrednim uticajem na nevećinske zajednice, koji se odnose na delokrug ovog izveštaja. Naime, usvojeni su zakoni o zaštiti ličnih podataka⁹, javnoj administraciji¹⁰ i readmisiji repatriiranih lica¹¹. Vlada Kosova je takođe usvojila niz drugih dokumenata, uključujući i akcioni plan¹², strategije i operativni plan.¹³

Ovaj drugi izveštaj o proceni obuhvata tematske oblasti kulture, obrazovanja, jezika, učešća u javnom životu, povratka i reintegracije. Ovih pet tema je odabrano zbog njihove ključne važnosti u zaštiti prava zajednica. Obrazovanje je jedno od glavnih sredstava za zaštitu i promovisanje tih prava. Pravo na povratak i slobodno učešće u javnom životu obuhvata fundamentalna ljudska i prava zajednice, dok su kulturno nasleđe i upotreba jezika bitni elementi za izražavanje identiteta zajednice.

Izveštaj se zasniva na redovnim aktivnostima nadgledanja koje je OEBS sproveo na centralnom i lokalnom nivou u periodu od jula 2009. do juna 2010, razgovorima sa zvaničnicima na centralnom i lokalnom nivou i istraživanjima na terenu koja su sprovedli opštinski timovi OEBS-a. Svako poglavlje sadrži pregled nalaza OEBS-ovog Izveštaja o proceni prava zajednica iz 2009, i relevantne preporuke prvog mišljenja Savetodavnog odbora. U poglavlju se zatim analizira situacija na terenu, s naglaskom na napredak i relevantne događaje tokom perioda izveštavanja u poređenju sa prethodnim izveštajem, i procenjuju izazovi sa kojima se kosovske institucije još uvek suočavaju.

2. KULTURNO I VERSKO NASLEĐE

⁸ Vlada Kosova je 24. decembra 2008. usvojila „Strategiju za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana 2009-2015“.

⁹ Zakon br.03/L-172 o zaštiti ličnih podataka, 13. maj 2010.

¹⁰ Zakon br.03/L-149 o civilnoj službi, 14. jun 2010.

¹¹ Zakon br.03/L-208 o readmisiji, 12. jul 2010.

¹² Vlada Kosova je 25. decembra 2009. usvojila Akcioni plan za sprovođenje „Strategije za integraciju Roma, Aškalija i Egipćana 2009-2015“.

¹³ Vlada Kosova je 26. maja 2010. usvojila „Operativni plan za raseljavanje porodica Roma, Aškalija i Egipćana, raseljenih unutar zemlje, iz olovom zagađenih kampova Osterode i Česmin Lug“.

Nalazi izveštaja iz 2009.

Čuvanje i zaštita objekata kulturnog nasleđa svih zajednica od vandalizma, oštećenja, uništenja, pravne ili bespravne gradnje i dalje je od velike važnosti. Slično tome, nizak nivo sprovođenja relevantnog pravnog okvira i nedovoljna saradnja između opštinskih zvaničnika, Ministarstva kulture, omladine i sporta (MKOS), Kosovskog zavoda za zaštitu spomenika i Kosovskog saveta za kulturno nasleđe, izlažu kulturno i versko nasleđe opasnosti.

Stanje na terenu

Kosovska policija je 12. februara 2009. godine izdala operativni nalog za obezbeđivanje 17 verskih i objekata kulturnog nasleđa i dala uputstva o relevantnim odgovornostima regionalnih uprava, policijskih stanica i jedinica Kosovske policije.¹⁵ Dana 18. marta 2010, zaštita spomenika Gazimestan u opštini Obiliq/Obilić, koji je čuvao KFOR, stavljena je pod nadzor Kosovske policije. Na zahtev Srpske pravoslavne crkve, neki verski objekti ostali su i dalje pod zaštitom KFOR-a.¹⁶ Kosovska policija je 23. avgusta preuzela od KFOR-a odgovornost za manastir Gračanica/Gračanicë, a bezbednosna procena tokom tih meseci može se smatrati zadovoljavajućom. Iako se i dalje nastavljaju incidenti koji su usmereni na crkve i groblja, predstavnici Srpske pravoslavne crkve opisuju sveobuhvatnu bezbednosnu situaciju objekata koji su pod zaštitom policije kao prihvatljivu. KFOR je izneo neke primedbe u pogledu dalje primopredaje objekata i, uprkos činjenici da su procedure za prenos odgovornosti preostalih objekata završene, ne želi javno da iznosi dogovore i imena objekata koji su u procesu prenosa na policiju.

Komisija za sprovođenje obnove (Komisija za obnovu)¹⁷ nastavila je sa svojim aktivnostima i završila radove na obnovi dva objekta, odnosno na crkvi Svetog Nikole u Prishtinë/Prištini i crkvi Bogorodice Ljeviške u regionu Prizrena. Osim toga, uskoro će biti završeni radovi na crkvi Svetog Ilije u Vushtrri/Vučitrnu, crkvi Presvete

¹⁴ Preporuke na početku svakog poglavlja jesu preporuke koje je dao Savetodavni odbor Saveta Evrope za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina u svom prvom Mišljenju o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina na Kosovu, ACFC/OP/I(2005)004, Strazbur, 2. mart 2006, i u Rezoluciji Komiteta ministara Saveta Evrope CMN(2006)9, usvojene 21. juna 2006.

¹⁵ U regionu Prizrena: crkva Bogorodice Ljeviške, i Episkopska crkva i kompleks katedrala Svetog Đorđa, crkva Svetog Nikole, stara crkva Svetog Đorđa, Bogoslovija i crkva Svete Nedelje; U regionu Prishtinë/Prištine: crkva Svetog Nikole, crkva Svetog Mihaila, crkva Svetog Andreja; crkva Svetog Mihajla. U regionu Pejë/Peći: crkva Svetog Petra i Pavla, crkva Svetog Jovana Krstitelja, ruševine Bogorodičine crkve – stara Crkva. U regionu Mitrovicë/Mitrovice: crkva Svetog Ilije i crkva Sv. Save. U regionu Gjiilan/Gnjilana: crkva Svetog kralja Uroša. Više informacija dostupno je na internet stranici Komisije za sprovođenje obnove srpskih pravoslavnih verskih objekata na: <http://www.rickosovo.org/RIC%20-english/index.htm>.

¹⁶ KFOR nastavlja da obezbeđuje manastir Visoki Dečani, Patrijaršiju u Pejë/Peći, manastir Gorioč u Istog/Istoku, manastir Budisalc/Budišavci u Klinë/Klini, Svetog Arhangelu i Svetog Kirijaka u Prizrenu, manastir Devič u Skenderaj/Srbici i manastir Sokolica u Zvečan/Zvečan.

¹⁷ Nakon potpisivanja Memoranduma o razumevanju u junu 2004, Privremena administracija Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) i predstavnik Srpske pravoslavne crkve osnovali su Komisiju za obnovu koja upravlja i nadgleda izvođenje hitnih radova na obnavljanju 11 srpskih pravoslavnih crkava teško oštećenih tokom martovskih nemira 2004. Komisija za obnovu trenutno pod svojom nadležnošću ima 34 objekta. Srpska pravoslavna crkva je 2008. prestala da saraduje sa kosovskim institucijama, a sredinom 2009. nastavljena je tehnička saradnja. Kao rezultat toga, Komisija za obnovu je 8. juna 2009. bila u mogućnosti da objavi tender za obnovu.

Bogorodice u Gjakovë/Đakovici i kompleksu katedrale Svetog Đorđa u Prizrenu. Štaviše, očekuje se da će do kraja 2010. biti završena popravka zvonika i čišćenje bunara u manastiru Devič u Skenderaj/Srbici, uređenje okoline crkve Svetog Đorđa u dvorištu Episkopije i popravka crkve Svetog Jovana Krstitelja u Pejë/Peći, kao i obnova gostopravnice i spoljašnjeg zida. Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) je 8. aprila 2009. objavila tender za obnovu i restauraciju crkve Svetog Save u južnoj Mitrovicë/Mitrovici i crkve Svetog arhandela Mihaila u Shtime/Štimlju. Nakon završetka radova, 5. aprila 2010, predstavnici Eparhije raško-prizrenske, vladike Atanasije i Teodosije, služili su istočnu liturgiju u crkvi Svetog Save, kojoj je prisustvovalo približno 250 kosovskih Srba.

Neke opštine¹⁸ su preduzele konkretne mere za očuvanje pravoslavnih grobalja na svojim teritorijama i dodelile sredstva za održavanje. Često je čišćenje bilo praćeno ograđivanjem grobalja, kako bi se izbegla dela vandalizma. Međutim, opštine su ove inicijative preduzele bez prethodnih konsultacija sa predstavnicima Srpske pravoslavne crkve.

Otvorena pitanja

Nastavak nepoštovanja načela i odredbi usmerenih na zaštitu i promovisanje kulturnih i verskih prava od strane kosovskih institucija jeste pitanje koje je ostalo nerešeno tokom perioda izveštavanja. Spisak zaštićenog kulturnog nasleđa nije sačinjen i prosleđen na odobravanje Savetu za kulturno nasleđe Kosova.¹⁹ Do sada je samo 11 opština²⁰ odobrilo opštinske prostorne planove koji su neophodni za regulisanje izgradnje i razvoja oko posebno zaštićenih zona i drugih objekata kulturnog nasleđa. Skupština Kosova još uvek nije uspostavila Savet za nadgledanje čija je uloga da nadgleda i olakša sprovođenje važećeg zakona o posebno zaštićenim zonama.²¹ Zakon o istorijskom centru Prizrena kao posebno zaštićenoj zoni u procesu je izrade još od kraja 2009.

Neefikasno sprovođenje Zakona o kulturnom nasleđu u nekoliko je prilika izložilo opasnosti kulturne objekte. Kosovski zavod za zaštitu spomenika je 26. juna 2009. odobrio projekat opštine Vushtrri/Vučitrn za izgradnju restorana unutar posebno zaštićene zone oko starog srednjovekovnog mosta Vojinović. Takva radnja je zabranjena u posebno zaštićenoj zoni, i može da je odobri samo Savet za nadgledanje sprovođenja, ali isti još uvek nije uspostavljen. Zbog toga je opština 30. jula 2009. dodelila zemljište za gradnju u sklopu posebno zaštićene zone, raspisala tender i 30. novembra 2009. potpisala ugovor sa uspešnim ponuđačem. Izgradnja na ovoj lokaciji je skoro završena.²² Nedostatak odgovarajućih mera za osiguravanje odgovarajuće zaštite i održavanja kulturnog nasleđa doveo je do skoro potpunog uništenja zgrade hotela Union u Prishtinë/Prištini 22. avgusta 2009. Policija je utvrdila da je beskućnik podmetnuo požar unutar zgrade, koji je počeo nekontrolisano da se širi. Dana 17.

¹⁸ Ferizaj/Uroševac, Gjilan/Gnjilane, Kamenicë/Kamenica, Mitrovicë/Mitrovica, Shtime/Štimlje i Lipjan/Lipljan.

¹⁹ Čl. 4(3), Zakon br. 02/L-88 o kulturnom nasleđu, proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2006/52, 6. novembar 2006.

²⁰ Ferizaj/Uroševac, Gjakovë/Đakovica, Gjilan/Gnjilane, Pejë/Peć, Istog/Istok, Mitrovicë/Mitrovica, Gllgovc/Glogovac, Deçan/Dečane, Shtime/Štimlje, Obiliq/Obilić, Vushtrri/Vučitrn.

²¹ Čl. 4, Zakon br. 03/L-39 o specijalnim zaštićenim zonama, 20. februar 2008.

²² Naime, opština i MKOS, koji podržavaju projekat, dali su obrazloženje da treba da se poboljša zaštita, pristup i korišćenje starog srednjovekovnog mosta Vojinović, pošto je ovo okruženje dosta dugo korišćeno kao javna deponija, parkiralište i pijaca.

maja 2010, nakon izdavanja dozvole za obnovu Islamskoj zajednici, potpuno je srušena džamija Hatunije, iz otomanskog doba, u Prishtinë/Prištini. Islamska zajednica je nameravala da, na mestu gde se nalazila stara, izgradi novu džamiju. Opština Prishtinë/Priština je 10. juna 2010. objavila svoju nameru da sruši spomenik „Bratstva i jedinstva“ iz doba stare Jugoslavije, koji se nalazi u blizini zgrade Vlade, i podigne spomenik borcu Oslobodilačke vojske Kosova Ademu Jašariju.

U Dobërčan/Dobrčanu²³ je 4. juna 2010, na zahtev kosovskih Turaka, lično intervenisao turski ambasador, pa je u početku izbegnuto potpuno uništenje džamije iz otomanskog doba u tom selu. Stoga je MKOS 8. juna 2010. naložio lokalnim i centralnim institucijama da suspenduju izdavanje dozvola za rušenje i obnavljanje objekata kulturnog nasleđa.²⁴ Uprkos ovoj zabrani, džamija u Dobërčan/Dobrčanu je 30. juna 2010. na kraju potpuno srušena. Prema tome, u nedostatku odobrenog popisa zakonski zaštićenih objekata i koordinacije između centralnih i regionalnih kancelarija Kosovskog instituta za zaštitu spomenika, izgleda da se odluka MKOS-a neće sprovesti.

Tokom perioda izveštavanja desilo se nekoliko incidenata čija su meta bili kulturni i verski objekti, a posebno pravoslavne srpske crkve i groblja. Pravoslavna crkva u selu Donja Budriga/Budrikë e Poshtme²⁵ je u novembru 2009. opljačkana i ukradena je znatna količina bakra sa dve crkvene kupole i prozora, bakarna krstionica i nekoliko čeličnih skela. Dana 18. marta 2010, polomljen je prozor u crkvi Svetog Ilije u Vushtrri/Vučitrnu²⁶, a na zidu su ispisani neki grafiti. Na kraju su izvršioči pronađeni. Bezbednost obe crkve je pod nadzorom Kosovske policije. U novembru 2009, grafiti sa akronimom AKSH²⁷ pronađeni su na zidu manastira Zočište.²⁸ U martu 2010, nepoznati počinioci su oskrnavili crkvu u Gornjem Strmcu/Sternac i Epërm.²⁹ Kosovska policija je aprila 2010. uspela da pronađe, u Fushë Kosovë/ Kosovu Polju, ukradeno zvono crkve Sveti Vrači u selu Novake/Novak,³⁰ koje je bilo razbijeno u komade i neupotrebljivo. Opštinski sud u Prizrenu je 20. maja osudio troje izvršilaca kosovskih Albanaca na četiri meseca zatvora. Međutim, u odvojenom incidentu u Podujevë/Podujevu, i dalje nisu otkriveni pojedinci koji su 27. juna ofarbali zidove crkve Svetog Andreje motornim uljem. Jedan od najstrašnijih incidenata tokom perioda izveštavanja dogodio se 18. februara 2010. u Gjilan/Gnjilanu, gde je po prvi put nakon 1999. na srpskom pravoslavnom groblju u gradu sahranjena starica srpske nacionalnosti. Sledeće jutro pronađen je oskrnavljen grob sa iskopanim i teško oštećenim kovčegom. Na zahtev porodice telo je ekshumirano i preneseno na srpsko

²³ U opštini Gjilan/Gnjilane.

²⁴ MKOS je potpisao odluku i poslao je Ministarstvu za životnu sredinu i prostorno planiranje, regionalnim kancelarijama Zavoda, predsednicima opština, direktorima odeljenja za urbanizam i izgradnju svih opština na Kosovu.

²⁵ U regionu Gjilan/Gnjilana.

²⁶ U regionu Mitrovicë/Mitrovice.

²⁷ Grupa koja sebe naziva Albanskom nacionalnom armijom (Armata Kombëtare Shqiptare, AKSH) preuzela je odgovornost za nekoliko bombaških napada na Kosovu i u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji od 2003. Ta grupa se u svojim saopštenjima za javnost zalaže za ujedinjenje svih teritorija na kojima žive Albanci.

²⁸ U opštini Rahovec/Orahovac, region Prizrena.

²⁹ Na području opštine Zubin Potok, u regionu Mitrovicë/Mitrovice.

³⁰ U regionu Prizrena.

pravoslavno groblje u blizini sela Koretište/Koretishtë. Ostali incidenti, uglavnom sknavljenja i uništavanja grobova, dešavali su se širom Kosova.³¹

3. OBRAZOVANJE

Savet Evrope, Okvirna konvencija, Preporuka br. 19: Razmotriti načine za stvaranje mogućnosti za komunikaciju učenika srpske i albanske zajednice i izraditi sveobuhvatan plan koji će postepeno uklanjati prepreke, uključujući i one jezičke, između učenika iz različitih zajednica.

Savet Evrope, Okvirna konvencija, Preporuka br. 20: Pokušati rešiti probleme pripadnika manjinskih zajednica i uvesti mere koje bi mogle smanjiti potrežnju za održavanjem paralelnog obrazovnog sistema.

Savet Evrope, Okvirna konvencija, Preporuka br. 23: Osigurati da su preduzeti odlučujući koraci kako bi se rešile obrazovne potrebe zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, uključujući i osiguravanje održivosti programa osmišljenih da se pomogne učenicima iz ovih zajednica da se integrišu i ostanu u sistemu obrazovanja.

Savet Evrope, Okvirna konvencija, Preporuka br. 24: Omogućiti fleksibilnost u sprovođenju obrazovnih reformi kada su u pitanju učenici iz goranske zajednice koji još nisu integrisani u novi sistem obrazovanja.

Nalazi izveštaja iz 2009.

Postojanje dva odvojena obrazovna sistema, odnosno srpskog i kosovskog nastavnog plana i programa otežava integraciju i komunikaciju između učenika i nastavnika koji pripadaju različitim zajednicama. Nedostatak mogućnosti učenja po kosovskom kurikulumu na oba službena jezika predstavlja još jednu prepreku u odnosima između zajednica. Nedostaci ostaju u izradi nastavnih planova i programa na jezicima nealbanskih zajednica, u dostupnosti kvalitetnih udžbenika i mogućnosti za diplomsku obuku učitelja iz zajednica. Loša integracija u obrazovni sistem učenika iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana izaziva dodatnu zabrinutost. Nedostatak političkog dogovora, koji treba da osigura povratak goranske dece iz Dragash/Dragaša u zajedničke školske prostorije gde se odvija višejezička nastava i njihovo uživanje odgovarajućeg obrazovanja na izabranom službenom jeziku, uticao je na njihovo pravo na obrazovanje. Osim toga, neslaganja između kosovskih i srpskih relevantnih aktera u oblasti nastavnog plana i programa, koji je doveo do fizičkog razdvajanja dve grupe učenika, dodatno je otežao komunikaciju između goranskih učenika i učenika iz drugih zajednica.

Stanje na terenu

Čak i u onim školama u kojima kosovski i srpski kurikulumi zajedno postoje pod istim krovom, nije se poboljšao stepen komunikacije između učenika i nastavnika iz zajednica kosovskih Albanaca i kosovskih Srba. Međutim, bolji odnosi između učenika su vidljivi u školama gde nastavu pohađaju učenici iz drugih zajednica. U dve osnovne škole u Gjilan/Gnjilanu i Dobërčan/Dobrčanu, gde je obrazovanje dostupno

³¹ U avgustu 2009, groblja su dva puta bila meta u Binçë/Binaču (Vitina) i Talinoc i Muhaxherëve/Muhadžer Talinocu (Ferizaj /Uroševcu); u septembru 2009, u selu Vrellë/Vrelo (Lipjan/ Lipljan); u oktobru, u Mushtisht/Mušutištu (Suharekë/Suva Reka), u novembru 2009. u Videjë/Vidanju (Kline/Klini) i Gornjoj Brnjici/Bernice e Epërme (Prishtinë/Priština). U januaru 2010, dva pravoslavna groblja su oštećena u Llapnasellë/Lapljem Selu (Gračanica/Gračanicë), te u selu Lismir/Dobri Dub (opština Fushë Kosovë/Kosovo Polje), gde je isti nadgrobni spomenik oštećen dva puta; u martu u selu Rubovc/Rubovce (opština Lipjan/Lipljan) groblje je takođe oštećeno. U julu 2010. oskrnavljeno je katoličko groblje kosovskih Hrvata u Šašaru/Shasar (opština Viti/Vitna), a razbijeni su i prozori kapele. Mermerni krstovi i fotografije oštećeni su na nekoliko grobova, verovatno u istom incidentu. Neki nadgrobni spomenici su u potpunosti uništeni, dok su na drugima bili vidljivi ekskrementi stoke.

na turskom jeziku, učenici iz zajednice kosovskih Turaka komuniciraju sa kosovskim Albancima iako sa njima ne dele učionice nego samo školske prostorije i dvorište. Učenici iz zajednice kosovskih Albanaca, kosovskih Bošnjaka, kosovskih Turaka i zajednice Roma, Aškalija i Egipćana komuniciraju međusobno u školama koje rade po kosovskom nastavnom planu i programu širom Kosova.³² Isto tako, dobri odnosi su očigledni između učenika iz zajednice kosovskih Srba, kosovskih Bošnjaka, kosovskih Hrvata, kosovskih Crnogoraca, Roma i Aškalija koji se školuju po srpskom nastavnom planu i programu odnosno kurikulumu.³³

Mogućnosti da se uči na službenim jezicima postoje u nekim opštinama, u kojima kosovski Turci i kosovski Bošnjaci mogu da stiču obrazovanje na svom maternjem jeziku i slušaju predavanja na jednom od dva službena jezika. U Pejč/Peći, na primer, kosovski Bošnjaci dva puta nedeljno imaju časove albanskog jezika, dok je obrazovanje na turskom jeziku dostupno u nekoliko opština.³⁴ Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) je u junu 2010. odobrilo nastavni plan i program na romskom jeziku. Gramatika, kultura i istorija trebalo bi da budu izborni predmeti od drugog do devetog razreda za sve učenike koji se školuju u skladu sa kosovskim obrazovnim sistemom.³⁵

MONT je na početku ove školske godine uručio besplatne udžbenike za sve predmete za decu koja su upisala osnovnu školu po kosovskom nastavnom planu i programu na albanskom jeziku. Deca iz zajednice kosovskih Albanaca u opštinama Leposavić/Leposaviq, Zubin Potok i Zvečan/Zvečan, u kojima Srbi čine većinu, takođe su dobila besplatne udžbenike. Ministarstvo prosvete Srbije daje besplatne udžbenike učenicima koji pohađaju školu u skladu sa srpskim nastavnim planom i programom samo za prvi razred, dok učenici viših razreda moraju sami da obezbede odnosno kupe knjige. U regionu Mitrovica/Mitrovice, nekoliko međunarodnih organizacija pokušalo je da ublaži nedostatak besplatnih udžbenika. Na primer, Danski savet za izbeglice je dodelio udžbenike za sve predmete devojkicama iz zajednice Roma i Aškalija za drugi i treći razred, a OEBS je obezbedio udžbenike za sve predmete od četvrtog do osmog razreda za istu grupu primalaca. Međunarodni fond Ujedinjenih nacija za decu (UNICEF) obezbedio je udžbenike za sve predmete od drugog do devetog razreda osnovne škole za učenike kosovske Srbe.

Kada je u pitanju mogućnost diplomskog usavršavanja nastavnika iz nealbanskih zajednica, MONT je organizovao mali broj inicijativa. U regionu Prizrena, MONT je u saradnji sa NVO „Centar za obrazovanje učitelja“ organizovao programe obuke na temu „Psiho-socijalni razvoj dece“ za nastavnike kosovske Bošnjake i kosovske

³² U opštinama Prizren, Mamuša/Mamushë/Mamuša, Prishtinë/Priština, Lipjan/Lipljan, Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Obiliq/Obilić, Shtime/Štimlje, Podujevë/Podujevo, Skenderaj/Srbica, Vushtrri/Vučitrn, južna Mitrovicë/Mitrovica, Deçane/Deçane, Gjakova/Đakovica, Istog/Istok, Klinë/Klina i Pejč/Peć.

³³ U Gjilan/Gnjilanu, Kamenicë/Kamenici, Vushtrri/Vučitrnu, severnoj Mitrovici/Mitrovicë, Zubinom Potoku, Leposaviću/Leposaviq, Zvečan/Zvečan, Dragash/Dragašu, Rahovec/Orahovcu i Gračanici/Gračanicë.

³⁴ Obrazovanje na turskom jeziku je dostupno u Gjilan/Gnjilanu, Vushtrri/Vučitrnu, Mitrovicë/Mitrovici, Prizrenu, Mamuša/Mamushë/Mamuši i Prishtinë/Prištini. U Janjevë/Janjevu, opština Lipjan/ Lipljan, turski KFOR pruža osnovcima iz zajednice kosovskih Turaka mogućnost da dva puta nedeljno pohađaju časove turskog jezika.

³⁵ MONT namerava da od akademske 2010. uvede nastavni plan i program na romskom jeziku za drugi razred i postepeno, tokom narednih godina, za ostale razrede.

Turke. Što se tiče zajednice Goranaca i kosovskih Srba, ne postoje službeni kontakti između opština i nastavnika koji rade po srpskom nastavnom planu i programu. OEBS je u martu 2010, u saradnju sa nevladinom organizacijom Kosovski centar za obrazovanje, sproveo projekat usmeren na pomoć nastavnicama istorije da na svojim časovima koriste nastavne materijale i metode koji uključuju učestvovanje i različita gledišta.

U pogledu sprovođenja „Strategije za integraciju zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu“, aktivnosti koje se preduzimaju o oblasti obrazovanja uglavnom se odnose na kampanje podizanja svesti o važnosti obrazovanja, čije su ciljne grupe roditelji i koje uključuju opštinska odeljenja za obrazovanje i opštinske kancelarije za zajednice. U Klinë/Klini i Istog/Istoku su direktori škola i nastavnici osnovali odbore koji se bave učenicima koji su napustili školu. Zahvaljujući tome, deca dve aškalijske porodice i sedam egipćanskih porodica vratila su se u školu. Samo je opština Ferizaj/Uroševac organizovala časove nadoknade za decu koja su prekinula školovanje ili su bila raseljena ili su prinudno vraćena. U nekoliko drugih opština ove aktivnosti pokrivaju lokalne ili međunarodne organizacije bez ozbiljnog angažovanja ili podrške opštinskih ustanova. Centar za zajednicu Aškalija u Ferizaj/Uroševcu organizuje nastavu nadoknade za 37 dece, dok Caritas Kosova, UNICEF i lokalna organizacija PADEM pružaju podršku u oblasti obrazovanja dece iz zajednice Roma i Aškalija koja žive u kampovima u severnoj Mitrovici/Mitrovicë i Leposaviću/Leposaviq. Nevladina organizacija Balkanski suncokreti, preko svojih centara za učenje,³⁶ promoviše obrazovanje među učenicima iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana.

Učenici iz goranske zajednice u Dragash/Dragašu, koji se školuju u skladu sa srpskim obrazovnim sistemom, uspeali su da završe školsku godinu u isturenoj školi koja je udaljena sedam kilometra od Dragash/Dragaša.³⁷ Na početku školske 2009/2010, autobus koji prevozi đake, a koji finansiraju srpske institucije, nije saobraćao tri nedelje jer nije imao odgovarajuću dokumentaciju za rad u opštini Dragash/Dragaš. Dakle, učenicima je još jednom uskraćeno pravo na obrazovanje jer su morali dugo da pešače do škole kako bi pohađali nastavu.

Otvorena pitanja

S izuzetkom regiona Mitrovicë/Mitrovice, svi ostali regioni imaju neke škole u kojima istovremeno postoji i kosovski i srpski obrazovni sistem pod istim krovom. Ipak, učenici kosovski Albanci i kosovski Srbi retko komuniciraju. Nastava se obično organizuje u dve odvojene smene, a njihova komunikacija je svedena na minimum.³⁸

³⁶ U Fushë Kosovë/Kosovu Polju, Obiliq/Obiliću, Shtime/Štimlju i Gračanici/Gračanicë.

³⁷ Nastava po kosovskom i srpskom nastavnom planu i programu se nekoliko godina odvijala u istim prostorijama. Nakon odbijanja goranskih nastavnika da potpišu ugovore s MONT-om umesto da budu zaposleni od strane srpskog Ministarstva obrazovanja, opština je u septembru 2008. godine zabranila goranskim nastavnicima da uđu u osnovnu školu u Dragash/Dragašu, koja se nalazi pod njenom nadležnošću. Zbog toga, od septembra do decembra, 135 goranske dece nije moglo da pristupi školskim prostorijama i obrazovanju na srpskom jeziku, a u januaru 2009. goranski učenici i nastavnici preselili su se u isturene škole u susjednim selima. Ovo je za posledicu imalo probleme sa prevozom, posebno u zimskom periodu, i kvalitetom obrazovanja. Iako su Visoki komesar OEBS-a za nacionalne manjine i Misija OEBS-a na Kosovu posredovali kako bi se postigao dogovor, još uvek nije pronađeno održivo rešenje.

³⁸ U školama u Brodu/Brod, opština Dragash/Dragaš; Caravodice/Crkvene Vodice u opštini Obiliq/Obilić; Rubovc/Rabovce u opštini Lipjan/Lipljan; i Sigë/Siga u opštini Pejë/Peć.

U opštini Gjilan/Gnjilane³⁹ postoji vremenski razmak od 45 minuta između dve smene, dok je u opštini Novo Brdo/Novobërdë⁴⁰ pauza između dve smene od 30 do 60 minuta. Iz tog razloga se učenici iz dveju zajednica ne susreću. U mešovitim selima Mogillë/Mogila⁴¹ i Binçë/Binaç⁴² učenici ovih dveju zajednica pohađaju nastavu u istoj zgradi u isto vreme. Međutim, ne postoje organizovane aktivnosti da se poveća komunikacija između učenika i nastavnika koji pripadaju različitim zajednicama.

Glavna prepreka stvarnoj integraciji ostaje nedostatak mogućnosti za sticanje obrazovanja na oba službena jezika, jer nema ni škola ni alternativnih tela koja bi pružala obrazovanje istovremeno na albanskom i srpskom jeziku. Neposredni uticaj ogleđa se u tome da i dalje postoji velika udaljenost između onih koji govore albanski i onih koji govore srpski jezik, dok se dugoročni uticaj ogleđa u tome da mlade generacije neće biti u mogućnosti da komuniciraju.

Problemi ostaju i kada su u pitanju obavezni udžbenici na turskom i bosanskom jeziku. Deca iz zajednice kosovskih Bošnjaka, koja se u opštini Prishtinë/Priština školuju na bosanskom jeziku u skladu sa kosovskim obrazovnim sistemom, nisu dobila besplatne knjige od MONT-a. Ukupno, 17 od 69 udžbenika na bosanskom jeziku i 16 od 70 udžbenika na turskom jeziku nisu dostupni na Kosovu. Broj raspoloživih udžbenika za srednjoškolsko obrazovanje još je manji.⁴³ Zbog toga, kosovski Bošnjaci i kosovski Turci moraju da kupuju dodatne knjige u Turskoj i Bosni i Hercegovini. Udžbenici na turskom i bosanskom jeziku, koje je obezbedio MONT, lošeg su kvaliteta. To se dešava zbog činjenice da su često za pripremu i prevođenje knjiga na bosanski i turski jezik zadužene osobe kojima to nije maternji jezik. Stoga su prevodi često veoma lošeg kvaliteta, daleko ispod standarda kako sa jezičkog tako i sa sadržajnog aspekta.

MONT je 2. jula 2010. godine objavio tromesečni tender za izradu udžbenika na romskom jeziku, što znači da isti nisu bili dostupni na početku školske godine. Nema dovoljno osposobljenih nastavnika, a porodice nisu dobile dovoljno informacija kako bi odlučile hoće li upisati svoju decu u školu po romskom nastavnom planu i programu. Prema tome, treba preduzeti konkretnije i sistematičnije napore u cilju sprovođenja obrazovne komponente „Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.“

Konačno, uprkos intervencijama Visokog komesara OEBS-a za nacionalne manjine i Misije OEBS-a na Kosovu da se reši ovaj dugotrajni problem, đaci Goranci još uvek trpe zbog nedostatka priznatog kurikuluma na svom maternjom jeziku i političkog uplitanja koje utiče na njihove mogućnosti da u potpunosti uživaju svoje pravo na obrazovanje.

³⁹ U mešovitom selu Ponesh/Poneš, kosovski Albanci i kosovski Srbi zajedno koriste istu školsku zgradu. Za učenike kosovske Srbe, isturena odeljenja osnovne škole, koja rade u skladu sa srpskim obrazovnim sistemom, nalaze se u selu Parallovë/Paralovo.

⁴⁰ U mešovitom selu Jasenovik/Jasenovik, kosovski Albanci i kosovski Srbi zajedno koriste istu školsku zgradu koja se nalazi u samom centru sela.

⁴¹ Opština Klokot/Kllokot.

⁴² Opština Viti/Vitina.

⁴³ Na primer, samo jedan udžbenik odnosno čitanka na bosanskom jeziku za 13. razred je dostupna za učenike više srednje škole.

4. UPOTREBA JEZIKA

Savet Evrope, Okvirna konvencija, Preporuka br. 16: Usvajati nove zakonske propise o jeziku u cilju poboljšanja jasnoće i pravne sigurnosti u pogledu upotrebe jezika, uključujući odnose sa upravnim telima, topografske znakove i upisivanje ličnih imena, i pažljivo pratiti usaglašenost sa jezičkim zahtevima u relevantnim sektorima, uključujući i pravosuđe.

Nalazi izveštaja za 2009.

Iako zakonski okvir ispunjava međunarodne zahteve koji se odnose na jezička prava, njegovo sprovođenje je i dalje neodgovarajuće. Nedostatak dovoljnih ljudskih i finansijskih resursa ugrožava pristup višejezičnim javnim službama i utiče na delotvorno učešće u javnom životu. Slično tome, situacija sprečava Komisiju za jezike⁴⁴ da postane efikasan mehanizam za praćenje i izradu politika.

Stanje na terenu

Nevećinske zajednice na Kosovu se uglavnom osećaju slobodnim da koriste svoj jezik na javnim mestima i obraćaju se opštinskim zvaničnicima na službenim jezicima skoro na celom Kosovu. Neke opštine obezbeđuju usmeni prevod na opštinskim sastancima i pismeno prevode dokumenta na službene jezike. U opštinama u kojima je bosanski službeni jezik⁴⁵ većina službenih dokumenata je dostupna na njihovom maternjem jeziku, a usmeno prevođenje na bosanskom jeziku obezbeđuje se tokom službenih zasedanja skupštine opštine. U Prizrenu se još uvek vode razgovori o mogućnosti usvajanja romskog jezika kao jezika u službenoj upotrebi, jer se ovaj jezik tradicionalno govori u opštini. Iako zajednica nije podnela službeni zahtev, opštinski zvaničnici su u više prilika razgovarali o tom pitanju.

Uobičajena praksa širom Kosova jeste da opštinske prevodilačke jedinice, tamo gde su osnovane⁴⁶, zbog finansijskih ograničenja uglavnom nemaju dovoljno osoblja. Pored toga, opštinski prevodioci u većini slučajeva nisu kvalifikovani za prevođenje pravnih dokumenata, zbog čega su prevodi često netačni. Zatim, nedostatak novčanih sredstava utiče na dostupnost neophodnog materijala, kao što su rečnici, i u isto vreme ne dozvoljava korišćenje spoljnih prevodilačkih usluga u najhitnijim slučajevima. Navodno, neke opštine u kojima žive samo kosovski Albanci⁴⁷ obavezu prevođenja dokumenata na službene jezike vide kao nepotreban finansijski teret koji su nametnule kosovske institucije.

Zamenik predsedavajućeg Skupštine opštine za zajednice u Prizrenu je 22. aprila 2009. podneo žalbu Ustavnom sudu u kojoj se izražava zabrinutost zajednica kosovskih Turaka i kosovskih Bošnjaka zbog sadržaja i postupka usvajanja grba opštine Prizren. Ove zajednice su se žalile na činjenicu da na opštinskom grbu piše „1878 Prizren“, što upućuje na Prizrensku ligu⁴⁸ i ne odražava principe suživota, multietničnosti, multikulturalnosti i višejezičnosti. Dodatnu zabrinutost predstavlja činjenica da je na grbu izostavljena reč „opština“ na svim službenim jezicima u

⁴⁴ Komisija za jezike osnovana je 2007. pri Kabinetu premijera kao nezavisna institucija sa mandatom da čuva, promovise, štiti i nadgleda upotrebu službenih jezika i osigura njihov ravnopravni status na Kosovu. Ona takođe štiti jezike zajednica čiji maternji jezik nije službeni jezik, ali koji su u službenoj upotrebi u određenom opštinama.

⁴⁵ U Pejë/Peći, Prizrenu i Dragash/Dragašu.

⁴⁶ Opštine: Junik/Junik, Malishevë/Mališevo, Leposavić/Leposaviq, Zvečan/Zvečan, Zubin Potok, Glogoc/Glogovac, Obiliq/Obilić i Shtime/Štimlje nemaju prevodilačke jedinice.

⁴⁷ Na primer, u opštinama Malishevë/Mališevo i Suharekë/Suva Reka, odakle su kosovski Srbi proterani 1999. i u kojima do sada nije bilo povratka.

⁴⁸ Prizrenska liga je bila albanska politička organizacija osnovana 10. juna 1878. u Prizrenu.

Prizrenu. Ustavni sud je 18. marta 2010. ocenio da je grbom prekršeno pravo nevećinskih zajednica na očuvanje i promovisanje svog identiteta i naložio opštini Prizren da izmeni grb u roku od tri meseca.⁴⁹ Međutim, Ustavni sud je 16. juna 2010, dva dana pre isteka roka, usvojio zahtev opštine za produženje roka predviđenog za sprovođenje odluke za dodatni period od 90 dana.⁵⁰ Trenutno je grb opštine neizmenjen.

Otvorena pitanja

Iako se situacija u pogledu korišćenja službenih jezika na Kosovu donekle popravila, još uvek postoji izvestan broj izazova koje treba rešiti kako bi se postupalo u skladu sa relevantnim zakonom.

Što se tiče centralnog nivoa, Komisija za jezike i dalje je neefikasna i nepoznata većini stanovnika na Kosovu. Komisija za jezike tokom prošle godine nije primila nijednu žalbu, pošto javnost u principu ne zna da ona postoji, niti zna da postoje mehanizmi i postupci podnošenja i obrade žalbi. Osim toga, vlada Kosova nije organizovala nijednu informativnu kampanju putem koje bi razjasnila obaveze centralnih i lokalnih institucija i prava korisnika službenih i jezika drugih zajednica.⁵¹ Jednu od glavnih prepreka pravilnom funkcionisanju ovog tela predstavlja nedostatak sredstava. Osim toga, činjenica da su članovi Komisije službenici različitih ministarstava, u kojima obavljaju druge funkcije, i da nisu plaćeni za rad u Komisiji za jezike dovodi do njihovog nedovoljnog angažmana. Najzad, ne postoji politička podrška Vlade Kosova, koja se ponekad ne pridržava Zakona o upotrebi jezika. Na primer, Kabinet premijera je u januaru 2010. objavio izveštaj o ljudskim pravima⁵² koji nije bio u skladu sa Zakonom o upotrebi jezika, s obzirom da je koristio imena opština samo na albanskom jeziku i, pored toga, navodio nezvanična imena gradova.

Javna preduzeća takođe nisu poštovala odredbe Zakona o upotrebi jezika. Kosovska energetska korporacija je u februaru 2010. isključila struju u nekoliko sela i naselja u kojima uglavnom žive nevećinske zajednice, izdajući opomene o isključenju samo na albanskom jeziku.⁵³ Slično tome, kosovski Srbi koji žive u opštini Obiliq/Obilić u regionu Prishtinë/Prištine tvrde da su primili račune za struju samo na albanskom jeziku, koji su sadržali nezvanično ime opštine, „Kastriot“, što je termin koji obično upotrebljava zajednica kosovskih Albanaca.

Na lokalnom nivou, kosovski Srbi i kosovski Albanci i dalje se suočavaju sa poteškoćama da u javnosti govore maternjim jezikom u onim mestima u kojima čine

⁴⁹ Ustavni sud, predmet br. KO 01/09, „Čemailj Kurtiši i Skupština opštine Prizren“, 21. jun 2010.

⁵⁰ Ustavni sud je 18. juna 2010. jednoglasno odlučio da opštini Prizren produži rok za sprovođenje sudske odluke do 18. septembra 2010, zahtevajući od opštine da podese izveštaja o napretku u sprovođenju sudskog naloga pre isteka roka.

⁵¹ Član 36(2), Zakon br. 02/L-37 o upotrebi jezika, proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2006/51, 20. oktobar 2006.

⁵² Kabinet premijera, *Izveštaj o aktivnostima u oblasti ljudskih prava, jednakih mogućnosti, prava manjina i prava deteta, prava osoba sa invaliditetom, borbe protiv diskriminacija i borbe protiv korupcije*, januar 2010.

⁵³ Opomene o isključenju na albanskom jeziku primili su manastir Deviç u opštini Skenderaj/Srbica, Grace/Gracë u Vushtrri/Vučitrnu, Brestovik/Brestovik u Pejë/Peći i Fushë Kosovë/Kosovo Polje u Prishtinë/Prištini.

nevećinsku zajednicu.⁵⁴ Kosovski Hrvati u opštini Viti/Vitina na određenim javnim mestima nerado otvoreno govore hrvatskim jezikom usled straha koji ova zajednica vezuje za ta mesta. Romi ne govore slobodno srpskim jezikom u mestima gde su kosovski Albanci većina i, kada je to moguće, trude se da komuniciraju na albanskom jeziku.

Problemi i dalje postoje u obezbeđivanju prevoda na službene jezike tokom sastanaka u opštinama, dostupnosti službenih dokumenata na svim službenim jezicima, kvalitetnog prevoda i pravilnog pisanja ličnih imena i topografskih znakova. Nekoliko opština nije uspelo da obezbedi prevod tokom sastanaka skupštine opštine ili odbora za zajednice.⁵⁵ Osim toga, i kada se obezbedi, sa prevodom se često kasni ili je lošeg kvaliteta. Opštine se za ove propuste uglavnom pravdaju preopterećenim prevodiocima i nedostatkom osoblja. Nedostatak prevoda najviše pogađa lica koja govore srpski jezik, a zatim slede kosovski Turci u onim opštinama gde je turski jezik u službenoj upotrebi. Kosovski Albanci se suočavaju sa poteškoćama u novoosnovanoj opštini Gračanica/Gračanicë, jer ova opština nema prevodilačku jedinicu, još uvek nije izrađena opštinska uredba o upotrebi jezika i zapisnici sa sastanaka skupštine opštine vode se samo na srpskom jeziku i ćirilicnim pismom. Međutim, ova opština je u martu 2010. zaposlila prevodioca kosovskog Albanca koji je donekle olakšao situaciju. Učitelji kosovski Bošnjaci u Pejë/Peći dobili su ugovore samo na albanskom jeziku, a jula 2010. uložili su žalbu odboru za zajednice.⁵⁶

Problemi se javljaju i u vezi sa pisanjem ličnih imena u službenim i ličnim dokumentima, kao i pisanjem naziva sela i topografskih znakova. Nepridržavanje zakona posebno je evidentno pri upotrebi srpskog i turskog jezika, jer u opštinama navodno nema tehničkih programskih softvera na pomenutim jezicima. Stoga su neka od slova turskog i srpskog pisma pogrešno napisana na albanskom jeziku i pojavljuju se u nepravilnom obliku u ličnim kartama, izvodima iz matične knjige rođenih, posedovnim listovima i ostalim službenim dokumentima. Srpska imena u kosovskim dokumentima uglavnom su napisana na latiničnom pismu, a ne ćirilicnom koje predstavlja službeno pismo u srpskom jeziku. Na sličan način, topografski znaci sadrže različite greške, kao što je na primer Vushtrri/Vučitrn gde su natpisi na glavnom putu napisani na četiri različita načina na srpskom jeziku, ili gde topografski znaci nisu u saglasnosti sa zakonom pošto nemaju nazive napisane na svim službenim jezicima. Na primer u Skenderaj/Srbici na novom natpisu piše „Skenderaj/Skenderaj“, a u Mamuša/Mamushë/Mamuši postoje natpisi samo na albanskom i turskom jeziku. Često su natpisi na službenim jezicima oštećeni ili se dešava da nema natpisa na službenim jezicima u selima gde žive nevećinske zajednice.⁵⁷

⁵⁴ U nekim opštinama, kao što su Ferizaj/Uroševac, Viti/Vitina, Glllogoc/Glogovac i Skenderaj/Srbica, kosovski Srbi se ne osećaju prijatno kada koriste svoj maternji jezik jer su zabrinuti za svoju bezbednost. Kosovski Albanci ne koriste svoj maternji jezik na javnim mestima u opštinama na severu: Leposavić/Leposaviq, Zubin Potok i Zvečan/Zveçan.

⁵⁵ U Ferizaj/Uroševcu, Viti/Vitini, Deçan/Deçanima, Malishevë/Mališevu, Fushë Kosovë/Kosovu Polju, Gračanici/Gračanicë, Obiliq/Obiliću, Podujevë/Podujevu i Prishtinë/Prištini.

⁵⁶ U vreme pisanja izveštaja, učitelji kosovski Bošnjaci još nisu dobili zvaničan odgovor.

⁵⁷ Ovo je na primer slučaj sa Prelluzhë/Priluzjem u opštini Vushtrri/Vučitrn u kojoj žive kosovski Srbi i Romi.

5. UČEŠĆE

Savet Evrope, Okvirna konvencija, Preporuka br. 26: Nastaviti sa dodatnim naporima kako bi se obezbedilo bolje učešće pripadnika manjinskih zajednica u strukturama i postupcima Privremenih institucija samouprave.

Savet Evrope, Okvirna konvencija, Preporuka br. 28: Razmotriti načine za poboljšanje zastupljenosti i efikasnosti opštinskih odbora za zajednice.

Nalazi izveštaja za 2009.

Ravnopravno učešće zajednica u radu opštinske i centralne javne administracije i učešće u procesu donošenja odluka i dalje predstavlja izazov. Nema dovoljno inicijativa za osiguravanje sprovođenja „Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu“.

Stanje na terenu

Važeći zakon o javnoj administraciji predviđa deset procenta minimalne zastupljenosti nealbanskih zajednica na centralnom nivou i zastupljenost srazmernu broja pripadnika nevećinskih zajednica na lokalnom nivou.⁵⁸ Prema zvaničnim statističkim podacima, stepen zastupljenosti nealbanskih zajednica u Skupštini Kosova iznosi 12,93 posto, u Kabinetu predsednika 10,35 i u Vladi 7,89 posto.⁵⁹

S obzirom da nije urađen popis stanovništva, ne mogu se obezbediti tačni podaci o stepenu zastupljenosti nevećinskih zajednica u opštinskoj javnoj administraciji. Međutim, dostupni su podaci o učešću nevećinskih zajednica na opštinskom nivou. Od ukupno 1.034 odbornika skupštine opštine, njih 53 je iz nevećinskih zajednica, među kojima je i 13 žena.⁶⁰ Najzastupljeniju nevećinsku zajednicu predstavljaju kosovski Albanci u onim mestima gde čine nevećinsko stanovništvo, sa 27 odbornika u skupštini opštine⁶¹, zatim slede kosovski Bošnjaci sa devet⁶², kosovski Turci sa sedam⁶³, Egipćani sa četiri⁶⁴, Aškalije sa tri⁶⁵, Goranci sa dva⁶⁶, i kosovski Crnogorci⁶⁷ i Romi⁶⁸ sa po jednim predstavnikom u skupštini. Kosovski Srbi i kosovski Hrvati nemaju svojih predstavnika u opštinama u kojima čine nevećinsko stanovništvo. Osim toga, proces decentralizacije i kasnije osnivanje četiri nove opštine, u kojima većinsko stanovništvo čine kosovski Srbi, doveli su do smanjenja

⁵⁸ Član 11, Zakon br. 03-L-149 o civilnoj službi, 14. jun 2010. Nakon usvajanja različitih kriterijuma sadržanih u ovom zakonu, zastupljenost nevećinskih zajednica smanjila se sa 16,6 na 10 posto.

⁵⁹ Kabinet premijera, izveštaj *Zapošljavanje pripadnika nevećinskih zajednica u kosovskoj javnoj administraciji i javnim preduzećima*, mart 2010, str. 36-37.

⁶⁰ Prikupljeni podaci ne obuhvataju podatke iz novoosnovanih opština Parteš/Partesh i Junik/Junik.

⁶¹ Jedan kosovski Albanac je odbornik u Skupštini opštine Mamuša/Mamushë/Mamuša, jedan u Gračanici/Gračanicë, pet u Klokotu/Kllokot, deset u Novom Brdu/Novobërdë i deset u Štrpcu/Shtërpçë.

⁶² Kosovski Bošnjaci imaju tri predstavnika u svakoj od skupština opština u Prizrenu, Dragash/Dragašu i Pejë/Peći.

⁶³ Kosovski Turci imaju tri predstavnika u Prizrenu, jednog u Gjilan/Gnjilanu, jednog u Vushtri/Vuçitru, jednog u Mitrovicë/Mitrovici i jednog u Prishtinë/Prištini.

⁶⁴ Egipćani imaju jednog predstavnika u skupštinama opština u Fushë Kosovë/Kosovu Polju, Pejë/Peći, Gjakovë/Đakovici i Istog/Istoku.

⁶⁵ Dvoje Aškalija su odbornici u Skupštini opštine Ferizaj/Uroševac, a jedan u Fushë Kosovë/Kosovu Polju.

⁶⁶ Dvojica Goranaca su odbornici Skupštine opštine Dragash/Dragaš.

⁶⁷ Jedan kosovski Crnogorac je odbornik u Skupštini opštine Fushë Kosovë/Kosovo Polje.

⁶⁸ Jedan Rom je odbornik Skupštine opštine Prizren.

broja kosovskih Srba u opštinama u kojima su nekad živeli. Zbog toga je došlo do smanjenja njihove zastupljenosti u prvobitnim skupštinama opština.⁶⁹

Što se tiče mehanizama učešća zajednica na opštinskom nivou, jedanaest opština⁷⁰ je imenovalo zamenika predsednika za zajednice. Ukupno, pet kosovskih Albanaca, dvoje kosovskih Srba, dvoje kosovskih Turaka, jedan kosovski Bošnjak i jedan Egipćanin obavljaju funkciju zamenika predsednika za zajednice. Zakon predviđa cenzus odnosno prag od deset odsto⁷¹ za osnivanje ove funkcije. Međutim, četiri opštine⁷² su odlučile da imenuju zamenika predsednika za zajednice iako zakonom nisu na to obavezane, dok se dve opštine⁷³ nisu pridržavale zakonskih obaveza.

Trinaest opština⁷⁴ je imenovalo zamenika predsedavajućeg skupštine opštine. Ukupno ima troje predstavnika zajednica kosovskih Albanaca, kosovskih Turaka i Egipćana, dvoje kosovskih Srba i jedan kosovski Bošnjak. Za mandat zamenika predsednika opštine potrebno je postići prag od deset odsto.⁷⁵ Sedam opština⁷⁶ je imenovalo zamenika predsedavajućeg, iako nisu dostigli izborni prag, dok opština Obiliq/Obilić nije ispunila ovu zakonsku obavezu.

Drugi mehanizmi, kao što su odbori za zajednice, opštinske kancelarije za zajednice i opštinski službenici za povratak, uglavnom su uspostavljeni i funkcionišu na celom Kosovu. I dalje postoje određeni problemi po pitanju zastupljenost nekih nevećinskih zajednica, kao što su Romi, Aškalijske i Egipćani, koje još uvek nemaju svoje predstavnike u nekoliko opština. Opštinski saveti za bezbednost zajednica formirani su u 26 opština, ali zastupljenost svih zajednica i dalje predstavlja izazov. Najviše je pogođena zajednica Roma, s obzirom da nemaju svoje predstavnike u nekoliko opštinskih saveta za bezbednost zajednica.⁷⁷ I na kraju, samo 18 opština je formiralo opštinske radne grupe za povratak. Ukupna efikasnost ovih radnih grupa i dalje je sporna.

Skupština Kosova je u decembru 2009. odobrila akcioni plan za sprovođenje „Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalijske i Egipćana“. Vlada Kosova je 26. maja 2010. formirala „Međuinstitucionalni upravni odbor za sprovođenje akcionog plana“ (Upravni odbor), čiji je mandat da nadgleda, pruži političku podršku i da

⁶⁹ Klokot/Kllokot i Ranilug/Ranillug, u regionu Gjilan/Gnjilana, i Gračanica/Graçanicë, u regionu Prishtinë/Prištine, postale su nove opštine nakon izbora održanih u novembru 2009. Juna 2010. održani su izbori u novoosnovanoj opštini Parteš/Partesh u regionu Gjilan/Gnjilana.

⁷⁰ Mitrovicë/Mitrovica, Gjilan/Gnjilane, Klokot/Kllokot, Novo Brdo/Novobërdë, Ranilug/Ranillug, Štrpce/Shtërpçë, Obiliq/Obilić, Dragash/Dragaš, Mamuša/Mamushë/Mamuša, Lipjan/Lipljan i Pejë/Peć. Opština Pejë/Peć je imenovala dvojicu zamenika predsednika za zajednice, jedan je kosovski Srbin, a drugi Egipćanin. Međutim, postupajući po Administrativnom uputstvu Ministarstva lokalne uprave, kosovski Srbin koji je bio zamenik predsednika za zajednice je otpušten, jer opštinski budžet ne može da finansira to radno mesto.

⁷¹ Član 61, Zakon br. 03-L-040 o lokalnoj samoupravi, 15. jun 2008.

⁷² Gjilan/Gnjilane, Mamuša/Mamushë/Mamuša, Mitrovicë/Mitrovica i Lipjan/Lipljan.

⁷³ Fushë Kosovë/Kosovo Polje i Gračanica/Graçanicë.

⁷⁴ Gjilan/Gnjilane, Kamenicë/Kamenica, Klokot/Kllokot, Novo Brdo/Novobërdë, Štrpce/Shtërpçë, Mitrovicë/Mitrovica, Gjakovë/Đakovica, Istog/Istok, Pejë/Peć, Gračanica/Graçanicë, Lipjan/Lipljan, Prishtinë/Priština i Dragash/Dragaš.

⁷⁵ Član 54, Zakon br. 03-L-040 o lokalnoj samoupravi, 15. jun 2008.

⁷⁶ Gjilan/Gnjilane, Kamenicë/Kamenica, Gjakovë/Đakovica, Istog/Istok, Mitrovicë/Mitrovica, Prishtinë/Priština i Lipjan/Lipljan.

⁷⁷ Gjakovë/Đakovica, Deçan/Deçane, Vushtrri/Vučitrn, Prishtinë/Priština i Lipjan/Lipljan.

smernice za sprovođenje strategije. Zbog njegovog sastava, od Upravnog odbora se očekuje da obezbedi koordinaciju između nadležnih ministarstava i osigura odvajanje odgovarajućih finansijskih sredstava iz konsolidovanog budžeta Kosova.⁷⁸ Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana imaju po jednog predstavnika koji učestvuje u radu Upravnog odbora i zastupa interese svoje zajednice. Upravni odbor se prvi put sastao 8. jula 2010.

Otvorena pitanja

Niska stopa zaposlenosti nealbanskih zajednica u javnoj administraciji i dalje je zabrinjavajuća. Zakon o civilnoj službi smanjuje najmanji nivo za učešće nealbanskih zajednica u javnoj administraciji sa 16,6 na 10 posto.⁷⁹ Umesto da podstiče zapošljavanje pripadnika svih zajednica, posebno onih koje su najmanje zastupljene, propisani manji procenat dodatno smanjuje mogućnosti nealbanskih zajednica da učestvuju u javnom životu na Kosovu. Nedovoljna zastupljenost nevećinskih zajednica na lokalnom nivou ugrožava mogućnost zajednica da postanu aktivni članovi kosovskog društva i na taj način efikasno zaštite i promovišu svoja prava. Trebalo bi uložiti više napora kako bi se uspostavili i osigurali svi zakonom predviđeni mehanizmi za učešće zajednica i ponudio forum za sve zajednice, posebno u onim opštinama u kojima je ispunjen zakonski kriterijum od deset posto.

Nivo sprovođenja Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i dalje je nedovoljan. Vlada Kosova je usvojila akcioni plan tačno godinu dana nakon usvajanja ove strategije⁸⁰, čime je isključena svaka raspodela novca iz konsolidovanog budžeta Kosova i opštinskih budžeta. Upravni odbor, čiji je zadatak da sprovede i osigura finansijsku pokrivenost aktivnosti obuhvaćenih akcionom planom, formiran je pet meseci nakon što je njegovo formiranje odobreno. Dodela finansijskih sredstava za 2011. godinu još uvek nije rešena.

6. POVRATAK I REINTEGRACIJA

Savet Evrope, Okvirna konvencija, Preporuka br. 9: Energično preduzeti praktične mere za uklanjanje prepreka održivom povratku putem ozbiljnog rešavanja bezbednosnih problema Srba i drugih, te obezbediti, uključujući i primenu nedavno usvojenih zakona, povraćaj imovine i neometani pristup poljoprivrednoj i ostaloj imovini uz planiranje daljih aktivnosti čiji je cilj stvaranje prihoda.

Savet Evrope, Okvirna konvencija, Preporuka br. 11: Uvesti mere pomoći i jasniju raspodelu institucionalnih odgovornosti, kako bi se osigurala poboljšana integracija onih pripadnika manjinskih zajednica koji su prinudno vraćeni na Kosovo.

Savet Evrope, Okvirna konvencija, Preporuka br. 12: Preduzeti hitne mere u rešavanju alarmantnog zdravstvenog stanja Roma u olovom zagađenim kampovima na severu Kosova, održavajući blagostanje i zdravlje Roma kao pitanje od prvenstvenog značaja, i preduzeti dodatne mere kako bi se omogućio povratak Roma, a u budućnosti sprečile slične zdravstvene krize.

⁷⁸ Prema akcionom planu, zamenik premijera je predsedavajući Upravnog odbora u čijem su sastavu: ministar prosvete, ministar za zaštitu sredine i prostorno planiranje, ministar zdravlja, šef Kancelarije za dobro upravljanje (koji je takođe vršilac dužnosti zamenika predsednika odbora), šef Kancelarije za zajednice, jedan član iz savetodavnog veća za zajednice, Ombudsman i po jedan predstavnik iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.

⁷⁹ Ranije je zastupljenost nevećinskih zajednica u javnoj administraciji odražavala procenat zastupljenosti nevećinskih zajednica u Skupštini Kosova u skladu sa članom 4(2) Uredbe UNMIK-a 2001/19 o izvršnom ogranaku Privremenih institucija samouprave na Kosovu, 13. septembar 2001, izmenjen i dopunjen.

⁸⁰ Vlada Kosova je 24. decembra 2008. usvojila „Strategiju za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana“, a 23. decembra 2009. usvojen je akcioni plan za ovu strategiju.

Nalazi izveštaja za 2009.

Ograničeni ili odloženi povratak imovine, nepovoljni stambeni uslovi u kolektivnim centrima i divljim naseljima, kao i nedostatak društveno-ekonomskih mogućnosti i zabrinutost oko obrazovanja i dalje su glavne prepreke održivom povratku i reintegraciji izbeglica i raseljenih lica. Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana spadaju u najugroženije grupe. Ne postoji održivo rešenje ili adekvatno zdravstveno lečenje za raseljene Romi i Aškalije koji žive u olovom zagađenim kampovima u severnoj Mitrovici/Mitrovicë. Osim toga, nedostatak odgovarajućih finansijskih sredstava za sprovođenje Strategije za reintegraciju repatriiranih lica i nedovoljna saradnja između institucija najviše pogađa ona lica koja su prinudno vraćena na Kosovo.

Situacija na terenu

Broj raseljenih lica koja su se tokom 2009. i u prvim mesecima 2010. vratila na Kosovo povećao se u odnosu na prošlu godinu.⁸¹ Ukupno se 1.153 pripadnika nevećinskih zajednica vratilo na Kosovo iz mesta raseljenja u 2009. godini, a 884 od januara 2010.⁸² Petnaest porodica kosovskih Albanaca se prvi put posle 1999. vratilo u novoizgrađene domove na severu Kosova i trenutno žive u Brđanima/Kroi i Vitakut u severnoj Mitrovici/Mitrovicë.

Istovremeno je, tokom prvih šest meseci 2010, ukupno 1.509 lica prinudno vraćeno iz zemalja zapadne Evrope na Kosovo. Ukupno 271 lice pripada zajednicama koje se smatraju ugroženim i kojima je potrebna stalna međunarodna zaštita od strane Kancelarije Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR)⁸³. U 2009. je došlo do povećanja broja prinudnih povratnika u poređenju sa prethodnom godinom⁸⁴, te je ukupno 2.962 lica prinudno vraćeno. Kada su u pitanju nevećinske zajednice, najveći je broj vraćenih Roma⁸⁵, iako UNHCR svojim smernicama za procenu potreba za međunarodnom zaštitom iz novembra 2009. poziva zemlje domaćine da pažljivo procene potrebe ove ugrožene zajednice za zaštitom.⁸⁶ Vlada Kosova je 25. juna usvojila Zakon o readmisiji, koji je uglavnom u skladu sa zahtevima Evropske unije.

Ministarstvo za zajednice i povratak je u cilju pojednostavljenja i usmeravanja praktične politike povratka u oktobru 2008. pokrenulo reviziju „Revidiranog

⁸¹ Ukupno, 1.669 raseljenih lica se vratilo u 2006, 1.816 u 2007, i 679 u 2008. „Statistički pregled“ UNHCR-a, decembar 2009. Podaci obuhvataju dobrovoljne povratnike iz raseljenih nevećinskih zajednica i spontane povratnike iz trećih zemalja.

⁸² Statistički pregled UNHCR-a, dopunjen krajem juna 2010.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid. Ukupno 3.569 ljudi je prinudno vraćeno u 2006, 3.219 u 2007, i 2.550 u 2008.

⁸⁵ Od ukupno 769 prinudno vraćenih lica između 2009. i juna 2010, 301 lice pripada zajednici Roma. Osim toga, 263 lica pripada zajednici Aškalija i 10 lica pripada zajednici Egipćana. „Statistički pregled“, jun 2010, str. 7.

⁸⁶ „Smernice UNHCR-a za procenu potreba za međunarodnom zaštitom lica sa Kosova“, novembar 2009. U smernicama se navodi da: „kosovski Srbi i kosovski Albanci koji žive u mestima gde predstavljaju manjinsko stanovništvo, kao i kosovski Romi koji žive u bilo kom delu Kosova, i dalje se suočavaju sa ozbiljnim ograničenjima svoje slobode kretanja i uživanja osnovnih ljudskih prava. [...] Može se desiti da se manjinske zajednice Aškalija i Egipćana, zbog svojih rasnih i etničkih karakteristika, poistovete sa kosovskim Romima. [...] Trebalo bi pažljivo razmotriti molbe za azil pripadnika ovih zajednica da bi se procenilo da li postoji potreba za međunarodnom zaštitom, na osnovu procene rizika od progona motivisanog rasnim ili etničkim razlozima“, str. 17-18.

priručnika za održivi povratak“ iz 2006. Revizija još traje. Ministarstvo za zajednice i povratak završilo je svoju Strategiju za zajednice i povratak 2009-2013, koju je Vlada Kosova odobrila u februaru 2010. U skladu sa ovom okvirnom politikom i uz blisku saradnju sa lokalnim organima i relevantnim međunarodnim činiocima, Ministarstvo za zajednice i povratak nastavlja da pruža podršku raseljenim licima i povratnicima kroz nekoliko programa, uključujući i nastavak aktuelnog projekta „Povratak i reintegracija na Kosovu“ koji finansiraju Ministarstvo i Kancelarija za vezu Evropske komisije (ECLO).

Kancelarija za vezu Evropske komisije je 16. decembra 2009. odobrila projekat vredan pet miliona evra u cilju olakšavanja procesa ponovnog naseljavanja i reintegracije do 90 porodica Roma i Aškalija koji žive u olovom zagađenim kampovima na severu Mitrovice/Mitrovicë. Ovaj projekat dopunjuje program Agencije za međunarodni razvoj Sjedinjenih Američkih Država (USAID), pokrenut 2008, kojim je 1. oktobra uspešno zatvoren kamp Česmin lug. Cilj ovog projekta je potpuno zatvaranje kampova zagađenih olovom.⁸⁷ Grupa stručnjaka sa Univerziteta Aberystwyth je 11. marta 2010. predstavila rezultate detaljnog testiranja čestica zemlje, vode i prašine u Romskoj mahali. Rezultati su pokazali da je Romska mahala znatno manje zagađena olovom od kampova.⁸⁸ Predviđeno je da se do kraja 2010. zatvore svi kampovi zagađeni olovom u severnoj Mitrovici/Mitrovicë.⁸⁹

Ministarstvo unutrašnjih poslova je u februaru 2010. formiralo operativnu grupu za reviziju postojećih centralnih i lokalnih mehanizama za repatrirana lica, radi uočavanja propusta i izazova u pogledu njihove readmisije i reintegracije. Rezultati su objavljeni u aprilu 2010.⁹⁰ U međuvremenu je Vlada Kosova odobrila „Revidiranu strategiju za reintegraciju repatriranih lica“, uz minimalne konsultacije sa relevantnim akterima. Vlada Kosova je usvojila i izmenjeni akcioni plan za sprovođenje te strategije, što uključuje prepoznavanje prioriternih zadataka i sredstava neophodnih za njeno sprovođenje.

Otvorena pitanja

Ukupan broj dobrovoljnih povratka i dalje je nizak. Samo devet opština⁹¹ na Kosovu je do sada odobrilo opštinske strategije povratka za 2010, za razliku od 19 strategija koje su odobrene u 2009. Međutim, delotvorno sprovođenje ovih strategija i dalje usporavaju razlozi kao što su nedostatak finansijskih sredstava za aktivnosti i projekte povratka, nedovoljan politički angažman, strukturalni problema i izazovi sa kojima se suočava proces povratka na terenu. U te izazove spadaju i stvarni ili perceptivni

⁸⁷ Program ECLO predviđa izgradnju niza kuća na dodeljenoj opštinskoj zemlji u južnoj Mitrovicë/Mitrovici, odnosno u Romskoj mahali ili na drugim odabranim mestima. Ovaj program, koji je zvanično počeo 1. februara 2010, obuhvata preseljenje i finansijski produktivnu, bezbednu i zdravu reintegraciju stanovnika kampa Osterode i bivšeg kampa Česmin Lug.

⁸⁸ Univerzitet u Velsu, „Geohemijska analiza tla u Romskoj mahali, Mitrovica, Kosovo: implikacije za predloženo preseljenje porodica koje trenutno žive u kampovima Osterode i Česmin Lug“, Institut za geografiju i nauke o Zemlji, Aberystwyth, mart 2010. Dostupno na: <http://ukinkosovo.fco.gov.uk/resources/en/pdf/report>.

⁸⁹ Nakon perioda izveštavanja, kamp Česmin Lug je zvanično zatvoren 1. oktobra 2010.

⁹⁰ Ministarstvo unutrašnjih poslova, „Procena mehanizama za reintegraciju repatriranih lica - obezbediti najbolje moguće načine postupanja i poštovanja ljudskih prava svih repatriranih lica“, april 2010.

⁹¹ Novo Brdo/Novobërdë, Vushtrri/Vučitrn, Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Lipjan/Lipljan, Podujevë/Podujevo, Prishtinë/Priština, Shtime/Štimlje, Dragash/Dragaš, Suharekë/Suva Reka.

nedostatak bezbednosti, pristup javnim službama, stanovanje i pitanja koja se odnose na imovinska prava i društveno-ekonomske mogućnosti. Najveći izazov i dalje predstavlja obezbeđivanje uslova za bezbedan i dostojanstven povratak. Primeri pomenutih problema su spontani povratak kosovskih Albanaca u Brđane/Kroi i Vitakut u severnoj Mitrovici/Mitrovicë i kosovskih Srba u Zallq/Žaç u regionu Pejë/Peći. Nasilnički napadi na spontane povratnike u oba slučaja predstavljali su pokušaj sprečavanja procesa povratka. To je posebno bio slučaj u Brđanima/Kroi i Vitakut, gde je u periodu izveštavanja došlo do sukoba između kosovskih Srba i kosovskih Albanaca, za šta je ponekad bila potrebna intervencija kosovske i policije EULEX-a i korišćenje suzavca. Do ozbiljnog incidenta došlo je 4. januara 2010, kada je grupa od oko 40 kosovskih Srba napala nekoliko radnika kosovskih Albanaca i zapalila njihova vozila. Između februara i juna 2010, kosovski Albanci, stanovnici etnički mešovitog sela Zallq/Žaç, kamenovali su i pucali na šatore kosovskih Srba, koji su se spontano vratili i čekali da im se izgrade kuće. Projekat obnove započeo je početkom jula. Međutim, sredinom avgusta uništeni su neki delimično izgrađeni zidovi, a u poljima blizu kampova povratnika izbili su požari. Nakon tih događaja, Kosovska policija je izradila operativni plan za povećanje bezbednosti kosovskih Srba koji su se vratili u tu oblast, i unela dodatne aktivnosti za sprečavanje incidenata tako što je povećala kontrolne mere. KFOR je stalno prisutan na lokacijama na kojima se gradi. Nakon toga nije bilo prijavljenih incidenata.

Kosovske institucije su preduzele samo nekoliko koraka za ostvarenje ciljeva „Strategije za reintegraciju repatriраних лица“ na lokalnom nivou.⁹² I dalje ne postoje konkretne mere za olakšavanje procesa reintegracije repatriраних лица u ključnim oblastima zdravstvene nege, obrazovanja i stanovanja, a određeni opštinski budžeti ne predviđaju odvajanje sredstava za reintegraciju repatriраних лица. Zbog toga repatriрана лица ne dobijaju značajnu pomoć po dolasku na Kosovo.

Kampovi zagađeni olovom u severnoj Mitrovici/Mitrovicë i dalje su otvoreni uprkos nastojanjima mnogih međunarodnih i lokalnih aktera da se ovi kampovi zatvore.⁹³ U stvari, samo je kamp Česmin Lug potpuno zatvoren 1. oktobra. Programi ECLO i USAID su usmereni samo na kampove Osterode i Česmin Lug u severnoj Mitrovici/Mitrovicë, dok nema predviđenog rešenja za stanovnike kampa u Leposaviću/Leposaviq. Još uvek treba rešiti neke nedostatke u vezi sa održivim preseljenjem, uključujući: lidere zajednice i moguće korisnike koji nisu dovoljno uključeni u proces donošenja odluka; opštinski urbanistički plan Mitrovicë/Mitrovice za sprovođenje projekta preseljenja koji ne ispunjava zakonske uslove; još uvek nije razmatrano pitanje uređenja celog divljeg naselja; zajednica tvrdi da je veličina nekih novoizgrađenih kuća premala da bi osigurala odgovarajuće uslove života; pripadnici zajednice nisu dobili informacije o ostalim delovima projekta, kao što su medicinska nega, ekonomska podrška i obrazovanje. Svi ovi elementi utiču na ionako krhke odnose između kosovskih institucija i raseljenih лица i mogu ugroziti uspešno preseljenje stanovnika Roma i Aškalija iz kampova zagađenih olovom.

⁹² OEBS-ov izveštaj *Sprovođenje Strategije za reintegraciju repatriраних лица u opštinama na Kosovu*, novembar 2009. Dostupan na:

http://intranet/n/s/documents/monitoring/4/09120403_1357_en.pdf.

⁹³ Na primer, komesar Saveta Evrope za ljudska prava je 15. februara 2010. ponovio potrebu hitne evakuacije porodica koje žive u pomenutim kampovima.

http://www.coe.int/t/commissioner/news/2010/100215kosovo_EN.asp.

7. ZAKLJUČCI

Kosovske institucije su između jula 2009. i juna 2010. ostvarile određeni napredak u sprovođenju sveobuhvatnog i prerađenog usvojenog zakona o zaštiti i promovisanju prava nevećinskih zajednica. Međutim, neophodno je veće angažovanje institucija da bi se prava nevećinskih zajednica u potpunosti poštovala i postigla dovoljna primena preporuka Savetodavnog odbora Saveta Evrope i preporuka OEBS-a u vezi sa Okvirnom konvencijom.

Zakonski okvir o zaštiti kulturnog i verskog nasleđa se u velikoj meri i dalje ne sprovodi. Nadležne institucije nastavljaju sa propustima u izradi i odobravanju detaljnog spiska objekata kulturnog i verskog nasleđa. Osnovni mehanizmi za sprovođenje pravnog okvira i obavezno opštinsko zakonodavstvo još nisu uspostavljeni niti usvojeni. Objekti kulturnog i verskog nasleđa, čija je bezbednost trenutno pod nadzorom Kosovske policije, i dalje su meta incidenata.

Nedostatak komunikacije između učenika i nastavnika iz različitih zajednica, posebno između onih iz zajednice kosovskih Albanaca i kosovskih Srba, i dalje predstavlja jedan od najvećih izazova u osiguravanju stabilnog i tolerantnog društva. Nedostatak mogućnosti školovanja na oba službena jezika na Kosovu u ozbiljnoj meri ometa pomenutu komunikaciju. Nedostatak udžbenika na jezicima nealbanskih zajednica i loš prevod onemogućavaju potpun pristup obrazovanju za mnoge učenike i studente iz nevećinskih zajednica. Na sličan način, sprovođenje Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana zahteva konkretnije napore i adekvatna finansijska sredstva.

Pitanja koja i dalje izazivaju najviše zabrinutosti su: nedovoljno nadgledanje primene Zakona o upotrebi jezika od strane centralnih i lokalnih institucija, nedovoljna raspodela finansijskih sredstava i kadrova kao i loš kvalitet prevoda na službene jezike. Komisiji za jezike je neophodna dalja politička i finansijska podrška kako bi povećala svoju vidljivost i delotvornost i tako sprovela svoj mandat.

Stepen zaposlenosti nevećinskih zajednica u kosovskoj javnoj administraciji i dalje je nedovoljan. Zakonsko smanjenje procentualne zastupljenosti ne donosi pozitivan razvoj. Zapošljavanje nevećinskih zajednica u opštinskim organima i dalje je nezadovoljavajuće, s obzirom da su ove zajednice uglavnom isključene iz javnog života i mehanizama donošenja odluka. Treba preduzeti značajne napore u promovisanju, podsticanju i obezbeđivanju učešća ugroženih nevećinskih zajednica, posebno Roma, Aškalija i Egipćana.

Obezbeđivanje odgovarajućih uslova neophodnih za bezbedan i dostojanstven povratak izbeglica i raseljenih lica i dalje predstavlja veliki izazov. Nedostatak finansijskih sredstava i političke posvećenosti, ograničen pristup javnim službama, stanovanju i imovinskim pravima, kao i manjak društveno-ekonomskih mogućnosti i stvarna ili perceptivna zabrinutost za bezbednost i dalje predstavljaju presudne elemente u donošenju odluke o povratku. Mere usvojene da pomognu prinudno vraćenim licima nisu dovoljne. Tokom zatvaranja preostalih kampova treba uzeti u obzir mišljenje Roma i Aškalija, stanovnika kampova zagađenih olovom u severnoj

Mitrovici/Mitrovicë i Leposaviću/Leposaviq, i ponuditi im hitno medicinsko zbrinjavanje i rešenja zasnovana na pravima.

8. PREPORUKE

Uzimajući u obzir gore navedeno, OEBS preporučuje kosovskim institucijama da razmotre sledeće:

- Sastaviti sveobuhvatan spisak objekata kulturnog i verskog nasleđa i drugih objekata iz raznovrsne istorijske zaostavštine na Kosovu, na transparentan i detaljan način, uključujući i važna obeležja nevećinskih zajednica, raseljenih lica i drugih ugroženih grupa;
- Obezbediti da primopredaja dužnosti obezbeđivanja objekata Srpske pravoslavne crkve sa KFOR-a na Kosovsku policiju ne umanjuje bezbednost i ne remeti funkcionisanje i dostupnost ovih verskih objekata;
- Nastaviti sa pružanjem usluga školovanja na nealbanskim jezicima i uložiti veće napore u obezbeđivanje obrazovanja na svim službenim jezicima Kosova.
- Obezbediti odgovarajuća finansijska sredstva i političku podršku za delotvorno sprovođenje svih tematskih oblasti Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, a posebno oblasti obrazovanja;
- Povećati prisutnost Komisije za jezike i ovlastiti je da postupa kao glavni nadzorni organ i mehanizam za žalbe u vezi sa sprovođenjem Zakona o upotrebi jezika;
- Preduzeti korake kako bi se osiguralo da nevećinske zajednice dobiju lična dokumenta bez pravopisnih grešaka i imaju mogućnost pristupa javnim službama na službenim jezicima, kroz unapređivanje prevodilačkih jedinica unutar institucija;
- Preduzeti odlučne mere u podsticanju i promovisanju zapošljavanja nevećinskih zajednica u javnoj administraciji i mehanizama donošenja odluka, kao što su sprovođenje informativne kampanje i povećanje aktivnosti približavanja i mogućnosti obrazovanja i usavršavanja za nevećinske zajednice;
- Obezbediti odgovarajuće uslove neophodne za bezbedan i dostojanstven povratak onih nevećinskih zajednica koje su i dalje raseljene, kroz konkretne mere olakšavanja pristupa imovini, stanovanju i društveno-ekonomskim mogućnostima;
- Izdvojiti adekvatna novčana sredstva i uvećati napore kako bi se obezbedila koordinacija između svih institucija zaduženih za sprovođenje zakonskog okvira za zaštitu i pomoć prinudno vraćenim licima;
- Sprovesti, kao pitanje od prioritetne važnosti, održivo i na pravima zasnovano rešenje za one Rome i Aškalije koji i dalje žive u kampovima zagađenim olovom, uključujući ih u dijalog i proces donošenja odluka.